

HAUSARCHIV DER REGIERENDEN FÜRSTEN VON UND ZU LICHTENSTEIN (DOMÁCÍ ARCHIV VLÁDNOUCÍCH KNÍŽAT Z A NA LICHTENŠTEJNU)

„Hausarchiv der regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein“ je centrální soukromá archivní instituce knížat z Lichtenštejna, který zahrnuje archivní materiál týkající se dějin Lichtenštejnského knížecího domu od středověku až po současnost. Jde o jeden z nejobsáhlejších šlechtických archivů v německy hovořících zemích. Dokumentuje především dějiny Knížecího domu Lichtenštejnů, a to v nejrůznějších kontextech a souvislostech (politické, vojenskoeekonomické a kulturní aktivity nejvýznamnějších příslušníků rodu). Zároveň se vztahuje k dějinám lokalit v Rakousku, v České republice a v Lichtenštejnsku. Archiv umožňuje výzkum v oblasti historie a dějin umění. Archivní fondy jsou rozděleny do dvou částí. Dokumenty od roku 1955 do současnosti se nacházejí na zámku ve Vaduzu. Nejvýznamnější část archivu je součástí Lichtenštejnských knížecích sbírek (oficiální název LIECHTENSTEIN. The Princely Collections). Sídlo archivu se nachází ve Vídni, v Zahradním paláci Lichtenštejnů v Rossau (Gartenpalais in der Rossau) na ulici Fürstengasse 1. Součástí archivu je také Historická knihovna, která zahrnuje více jak 10:000 svazků z různých odvětví lidské činnosti a která vznikla jako odraz aktivit a zájmů jednotlivých členů rodu.

DĚJINY ARCHIVU

- Počátky:** Ještě na počátku 20. století byly archivní sbírky Lichtenštejnů decentralizovány a nacházely se zpravidla v místech jednotlivých lichtenštejnských sídel a velkostatků. Knížecí archiválie v užším slova smyslu se nacházely v knížecí kanceláři ve vídeňském paláci na Herrengasse. Po

demolici tohoto paláce roku 1913 byly pro archiválie upraveny prostory v paláci in der Rossau, další část fondů se nacházela v městském knížecím paláci v Bankgasse. Roku 1908 začal být archiv centrálně spravován, jeho prvním ředitelem se stal Dr. Franz Wilhelm.

- První světová válka:** Vznik Československé republiky roku 1918 předznamenal jednání mezi Knížecím domem Lichtenštejnů a nově vzniklým státem. Některé archiválie týkající se Lichtenštejnů byly převzaty do správy československého státu.
- Druhá světová válka:** Zásadní změnu pro správu lichtenštejnských archivů představovaly následky druhé světové války. Archiválie, které se v okamžiku konfiskací provedených na základě

dekretů prezidenta republiky nacházely na území Československé republiky, byly zabaveny a deponovány v různých archivech. Značná část uvedených archiválií se dnes nachází v Moravském zemském archivu. Jde především a dokumenty vzešlé z činnosti lichtenštejnských centrálních institucí, ale také dokumenty vzniklé v rámci jednotlivých velkostatků. Zabavena byla také část archivních dokumentů, které se roku 1945 nacházely na území Rakouské republiky. Z jejich dočasného depozitu na hradě Liechtenštejn (Burg Liechtenstein) je odvezla Rudá armáda. Uvedené dokumenty se potom na mnoho let staly součástí „Zvláštního archivu Moskva“. Část archiválií byla roku 1945 také zničena či ztracena při bombardování a jiných válečných událostech. Jádro dnešního Domácího archivu proto tvoří dokumenty, které tehdejší ředitel sbírek Dr. Gustav Wilhelm stačil přestěhovat do Vaduzu. Po roce 1945 došlo k rozdělení archivu na dvě části mezi Vídeň a Vaduz. Zatímco ve Vídni se nacházela především akta vzniklá z činnosti centrálních orgánů a akta velkostatků, na zámku ve Vaduzu byl umístěn rodinný archiv.

4. Současnost: Roku 2007 byl na základě rozhodnutí knížete Hanse Adama II. veškeré archiválie do data vzniku 1954 do Vídně, kde se staly součástí výše zmiňovaného Domácího archivu knížat z a na Lichtenštejnu. Zároveň bylo rozhodnuto o jejich zpřístupnění k vědeckým účelům. Archiválie byly roztříděny do několika základních fondů, k nimž jsou postupně pořizovány inventáře a další archivní pomůcky. Vzácné archiválie (především listiny) jsou postupně digitalizovány.

5. Ředitelé Domácího archivu vládnoucích knížat z a na Lichtenštejnu:

Oskar von Mittis (1874-1955) a Franz Wilhelm (1870-1942) – spoluřediteli 1902-1908

Franz Wilhelm (1870-1942) – ředitelem 1908-1934

Gustav Wilhelm (1908-1995) – ředitelem 1934-1975

Evelin Oberhammer (nar. 1947) – ředitelkou 1975-2007

Arthur Stögmann (nar. 1967) – ředitelem od 2007

PŘEHLED FONDŮ

Sbírka listin (Urkundensammlung)

Sbírka rukopisů (Handschriftensammlung)

Rodinný archiv (Familienarchiv)

Akta velkostatků (Herrschaftsakten)

Korespondence Dvorské kanceláře (Korrespondenz der Hofkanzlei)

Korespondence Kabinetní kanceláře (Korrespondenz der Kabinettkanzlei)

Samostatné fascikly (Separatfascikel)

Korespondence průmyslového oddělení (Korrespondenz des Industriedepartements)

Sbírka plánů a fotografií (Plan- und Fotosammlung)

Někdejší zápůjčka (Ehemalige Leihgaben)

POPIS FONDŮ Sbírka listin (Urkundensammlung)

Rozsah: Obsahuje 3000 listin, chronologicky řazený. Částečně vyhotoveny kopie na mikrofilmech, v současnosti postupně digitalizováno.

Archivní pomůcky: Regestář na kartotéčních lístcích. K dispozici je jmenný a místní rejstřík.

Obsah: Nejstarším dokumentem je darovací listina krále Jindřicha IV. Pro opatství Niederaltaich Niederaltaich (3. 6. 1045).

Edice: Výběr listin byl vydán formou edice Jenne, Rudolf (ed.): Documenta Liechtensteiniana, Privatdruck, o. O. 1910. Listiny k dějinám Moravy a Slezska byly vydány v knize Bistrický, Jan - Spurný, František - Václavek, Ludvík - Zemek, Metodej (edd.): Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu 1173–1380. Die mährischen und schlesischen Urkunden des Familienarchivs der regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein in Vaduz. Brno 1991.

Sbírka rukopisů (Handschriftensammlung)

Rozsah: Fond v současnosti zahrnuje cca 2.500 rukopisů různého charakteru v časovém rozsahu od 15. do 20. století.

Archivní pomůcky: Inventář fondu (interní materiál).

Obsah: Významnou součástí fondu jsou urbáře, včetně nejstaršího mikulovského urbáře z roku 1414. Dalším typem dokumentu jsou lenní knihy (15. století) a účetní knihy (18. – 20. století). Inventáře sbírek „Guardarobainventare“ (od sklonku 16. století) slouží ke studiu dějin lichtenštejnských sběratelských aktivit. Součástí fondu jsou také různé ego-dokumenty, včetně deníku Antona Floriana z Lichtenštejna z doby jeho diplomatického působení v Římě.

Rodinný archiv (Familienarchiv)

Rozsah: Fond zahrnuje cca. 670 archivních jednotek (kartonů). Dokumenty z roku 1955 a mladší se v současnosti nacházejí na zámku ve Vaduzu.

Archivní pomůcky: Inventář fondu (interní digitální materiál).

Obsah: Z převážné většiny jde o archiválie vztahující se k životu a působení jednotlivých členů rodu Lichtenštejnů. Fond je členěn chronologicky a abecedně. Materiál starší nežli 1600 je zachován jen troškovitě. Bohatě je zachován materiál k aktivitám Karla, Maxmiliána a Gundakara z Lichtenštejna, Dobře je zaznamenána diplomatická dráha Josefa Václava z Lichtenštejna nebo fundace kněžny Marie Terezie Savojské, popř. mecenát Jana II. z Lichtenštejna. Zajímavým způsobem jsou doloženy architektonické a umělecké aktivity Karla Eusebia a Jana Adama I.

Ondřeje z Lichtenštejna. Součástí rodinného archivu jsou také dokumenty týkající se majetku rodu Lichtenštejnů, první pozemkové reformy po roce 1918 a konfiskací majetku po roce 1945. Další části fondu obsahují nejrůznější právní dokumenty, privilegia, nadace apod. K fondu také náleží materiály k hofštátu, dvorské záležitosti, dvorské účty apod. Velké oddělení se zabývá stájem a chovem koní. Členění fondu (uvnitř jednotlivých personálních oddílů): Rodinné záležitosti, biografické záležitosti, finanční záležitosti, korespondence, pozůstalost.

Akta velkostatků (Herrschaftsakten)

Rozsah: Celý fond zahrnuje cca 2 870 kartonů.

Archivní pomůcky: ARchovní inventář (interní digitální materiál). Fond je pouze částečně uspořádaný. Členění fondu: Fond je členěn nejprve na dvě základní skupiny – Akta panství obecně (Herrschaftsakten in genere) a Akta panství speciálně (Herrschaftsakten in specie). První kategorie zahrnuje materiály ke všem panstvím nebo jejich skupině, druhá kategorie zahrnuje materiály ke konkrétním panstvím. Materiály pod písmeny A-L (podle německých názvů) byly do roku 1997 součástí „Zvláštního archivu Moskva“ a až poté byli začleněny do fondu Akta velkostatků.

Fond je dále členěn abecedně podle jednotlivých dominií nebo jinak geograficky charakterizovaných jednotek (např. Feldsberg, Wiener Häuser apod.)

Uvnitř jednotlivých místně členěných oddílů je materiál dále členěn věcně do několika pododdílů: 1. držba, hranice, koupě, prodej, výměna, majetkové procesy; 2. ekonomická správa, zemědělství a lesnictví, stavební záležitosti; 3. správa kostelních a školních patronátů, farní a filiální kostely, kostelní budovy, školství, starobince, chudobince, sirotčince; 4. úředníci, instrukce úředníkům, platy a penze, průběh dlužby, kancelářské záležitosti; 5. politická a veřejná správa, zásahy státu, vojenství, války, obchod, doprava. 6. poddaní, soudnictví, záležitosti měst, městeček a obcí, jednotliví poddaní, civilní a trestní procesy.

Jednotlivá panství: Uhříněves, Bučovice, Ebergassing, Ruda nad Moravou, Valtice, Fischhorn, Branná, Zábřeh na Moravě, Judenau, Kounice (v Čechách), Lichthental, Veste Liechtenstein (dnes Burg Liechtenstein), Fürstentum Liechtenstein, Loosdorf, Břeclav, Úsov, Moravský Krumlov, Moravská Třebová, Mikulov, Pornóabáti, Plumlov, Pozoříce, Rabensburg, Radim, Rataje nad Sázavou, Roztoky u Prahy, Rumburk, Schönau an der Triesting, Schottwien-Seebenstein, Schwarzkosteletz, Škvorec, Ždánice, Šternberk, Steyregg, Opava, Uherský Ostroh, Wilfersdorf.

Korespondence Dvorské kanceláře (Korrespondenz der Hofkanzlei)

Rozsah fondu: Celkově 2.619 kartonů.

Obsah fondu: Fond obsahuje materiály vzešlé z činnosti Dvorské kanceláře. Tento nejvyšší lichtenštejnský správní úřad fungoval od sklonku 18. století do založení Ústředního ředitelství v Olomouci roku 1924. Poté Dvorská kancelář ztratila na významu. Roku 1933 byla zrušena i nominálně. Do roku 1955 vykazovala ještě určitou činnost, ale pouze jako nižší správní orgán se sídlem ve Vídni. Fond obsahuje především protokoly a registratury.

Korespondence Kabinetní kanceláře (Korrespondenz der Kabinettskanzlei)

Archivní pomůcky: Archivní inventář (rejstříky).

Obsah fondu: Kabinetní kancelář je zaznamenána ve schematismu z roku 1914, ve skutečnosti ale začala pracovat jako oficiální orgán až roku 1920. Pracovala pro knížete a byla mu bezprostředně podřízena. Zabývala se komunikací mezi knížetem a různými úředními místy. Fond zahrnuje materiály z let 1919-1954.

Samostatné fascikly (Separatfascikel)

Rozsah fondu: cca 100 kartonů.

Obsah fondu: Sběrka vznikla převodem z různých fondů, především z Dvorské kanceláře a Aktů velkostatků. Sběrka většinou zahrnuje dokumenty vzniklé v průběhu 19. století.

Korespondence Průmyslového oddělení (Korrespondenz des Industriedepartements)

Rozsah fondu: 58 kartonů.

Obsah fondu: Průmyslové oddělení bylo správním orgánem, který vznikl roku 1894 a byl podřízen Dvorské kanceláři. Jeho úkolem bylo provádění kontroly lichtenštejnských průmyslových a zemědělských podniků z výjimkou podniků lesního hospodářství. Ve fondu se nacházejí dokumenty z let 1864 až 1872.

Sbírka plánů a fotografií (Planen- und Fotosammlung)

Rozsah fondu: V současnosti fond zahrnuje celke 728 mapových sloh.

Členění fondu: 1. HSbírka historický map, plánů a rysů; 2. Sbírka historických fotografií. 3. Sbírka pečeti a razítek.

Obsah fondu: Fond zahrnuje především plány a mapy, které vznikly z činnosti lichtenštejnských hospodářských institucí. Především jde o mapy panství, lovecké mapy a lesní mapy, situační plány různých lokalit, plány vznikající kvůli zakládání rybníků a průmyslových podniků. Velkou položku tvoří plány a mapy dokumentující knížecí stavební aktivity – plány a risy zámků, paláců, zahrad, kostelů, kaplí, božích muk a jiných malých kultovních objektů, mapy far a farních dvorů. Jde o materiál, který má velkou cenu pro uměleckohistorický výzkum. Zároveň je ve velké míře užíván také k výstavním účelům. Druhou část tohoto fondu tvoří sbírka fotografií, řazená jednak do alb, jednak jako samostatné objekty. Zpravidla jde o portréty a místopisně zaměřené fotografie. Třetí částí fondu je potom nevelká sbírka historických pečeti a razítek, které zpravidla vznikly při činnosti knížecí správy.

Někdejší výpůjčka (Ehemalige Leihgaben)

Fond Někdejší výpůjčky je sbírka, která se vztahuje k dějinám území dnešního Knížectví Lichtenštejnsko. Soubor archiválií byl v letech 1982-2007 zapůjčen do Zemského archivu (Landesarchiv) ve Vaduzu.

Členění fondu: Jde o několik souborů archiválií: 1. Archiv panství Vaduz (Archiv der Domäne Vaduz); 2. Plány z let 1862-1945; 3. Rukopisy z ústřední kanceláře v Bučovicích, týkající se území Knížectví Lichtenštejnsko; 4. Personální akta; 5. Schematismy.

Korespondence umělecké sbírky (Korrespondenz der Sammlungen) Rozsah fondu: 22 kartonů, 31 aktových fascikulů, 100 aktových pořadačů.

Obsah pojmu: Korespondence vznikla především na základě sbírkotvorných aktivit knížete Jana II. z Lichtenštejna.

LITERATURA

[Oberhammer, Evelin: Das Hausarchiv der Regierenden Fürsten von Liechtenstein. Scrinium 24, 1981, S. 165-184.](#)

[Stögmann, Arthur: Das Hausarchiv der der regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. \(Archivpflege und Archivalienschutz. Beispiel der Familienarchive und „Nachlässe“\) 56, 2011, s. 503-518.](#)

-

Jenne, Rudolf (Hrsg.): Documenta Liechtensteiniana, Privatdruck, o. O. 1910.

Bretholz, Berthold: Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahr 1414. Reichenberg u. Komotau 1930.

Zemek, Metoděj - Turek, Adolf: Regesta listin z lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526. In: Sborník Archivních Prací 33, 1983, s. 149-296; S. 483-527.

Haupt, Herbert: Fürst Karl I. von Liechtenstein. Obersthofmeister Kaiser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen. Hofstaat und Sammeltätigkeit. Edition der Quellen aus dem liechtensteinischen Hausarchiv. Text- und Quellenband. Wien-Köln-Graz 1983. (Quellen und Studien zur Geschichte des Fürstenhauses Liechtenstein, Band 1/1 und Band 1/2).

Bistrický, Jan - Spurný, František - Václavek, Ludvík - Zemek, Metoděj (edd.): Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archívu ve Vaduzu 1173–1380. Die mährischen und schlesischen Urkunden des Familienarchivs der regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein in Vaduz. Brno 1991.

CITACE

Plná: LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Hausarchiv der Regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein

Zkrácená: HAL

ŘEDITEL

Dr. Arthur Stögmänn

MOŽNOST STUDIA

Na základě předchozí telefonické domluvy se ředitelem archivu Dr. Stögmännem.

KONTAKT

LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Hausarchiv der Regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein

Fürstengasse 1

A-1090 Wien

Tel.: +43-1-319 13 91-808

Fax: +43-1-319 13 91-820

E-Mail:

a.stoegmann@liechtensteincollections.at

ODKAZ NA WEBOVÉ STRÁNKY

<http://www.liechtensteincollections.at/de/pages/2964.asp>

Obrázky:

1. Lichtenštejnský palác v Rossau. Foto Wikimedia.
2. Darování Mikulova Jindřichu z Lichtenštejna 1249.
Foto: LIECHTENSTEIN. The Princely Collections.
3. Povýšení Karla z Lichtenštejna do knížecího stavu 1608. Foto: LIECHTENSTEIN. The Princely Collections.
4. Karel VI. Potvrzuje Janu Adami Ondřejovi z Lichtenštejna koupi říšského hrabství Vaduz 1712.

Připravili Arthur Stögmänn a Tomáš Knoz

